

عملکرد ۴۲ ساله آسه‌آن و نقشه راه تا سال ۲۰۲۰

علی امیدي^۱

چکیده: آسه‌آن از زمان تشکیل با چالش‌های مختلفی برای همگرایی روبرو بوده است، ولی از اواخر دهه ۱۹۸۰، عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، سازمانی و بین‌المللی به‌صورت نسبتاً مساعد در راستای فرایند همگرایی این اتحادیه پیش رفته است. این اتحادیه با نرخ رشد ۵/۵ درصدی و نرخ تجارت درون‌منطقه‌ای ۲۵ درصدی، یکی از مناطق پویای اقتصادی جهان محسوب می‌شود. عواملی چون امنیت نسبی منطقه‌ای، تعامل سازنده با قدرت‌های فرامنطقه‌ای ذینفع در منطقه، وجود جذابیت‌های لازم برای سرمایه‌گذاری خارجی و در پیش گرفتن سیاست دولت حداقلی، نقش مؤثری در شکوفایی اقتصادی منطقه داشته است. آسه‌آن بسترسازی مناسب برای همگرایی کرده و آثار این تلاش در دهه دوم هزاره سوم بیشتر نمایان می‌شود. مهمترین دستاورد آسه‌آن در مرحله سوم حیات خود، تدوین نقشه راه برای سال ۲۰۲۰ است. در سی‌امین سال تولد آسه‌آن (۱۹۹۷)، سران این اتحادیه سندی تحت عنوان «چشم‌انداز آسه‌آن برای ۲۰۲۰» را به امضا رساندند که نقشه راه آسه‌آن را تا سال ۲۰۲۰ نشان می‌دهد و طبق آن قرار است که آسه‌آن تبدیل به یک جامعه واحد از جهت امنیتی، اقتصادی و اجتماعی گردد. این مقاله با بررسی عملکرد ۴۲ ساله آسه‌آن در پرتو نظریات همگرایی، به برنامه‌های پیش روی این اتحادیه تا سال ۲۰۲۰ بر اساس طرح مذکور می‌پردازد. این مقاله تحولات تاریخی و جغرافیایی آسه‌آن از آغاز تاکنون را مطالعه می‌نماید.

واژگان کلیدی: آسه‌آن، نقشه راه، همگرایی منطقه‌ای، منطقه گرایی، اتحادیه اقتصادی.

۱. دکتر علی امیدي استادیار روابط بین‌الملل دانشگاه اصفهان، این مقاله بخشی از پروژه تحقیقاتی است که نگارنده تحت عنوان «منطقه‌گرایی در آسیا: مقایسه روند همگرایی در سارک، اکو و آسه‌آن» برای دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی به انجام رسانده است. al.omidi@gmail.com

یکی از مشخصات نظام بین‌الملل پس از فروپاشی شوروی، همگرایی‌های منطقه‌ای است که نظام وستفالی مبتنی بر دولت-ملت را تا حدودی به چالش کشیده است. همگرایی منطقه‌ای فرایندی است که دولت‌های یک منطقه با تشکیل و عضویت در ترتیبات منطقه‌ای بر همکاری‌های متقابل می‌افزایند و از تنش‌های منطقه‌ای می‌کاهند. بیشتر تلاش‌های مربوط به همگرایی منطقه‌ای با هدف کاهش و حذف تعرفه‌های تجاری، جابجایی آزاد مردم، نیروی کار، کالا و سرمایه، کاهش منازعات منطقه‌ای و مدیریت بحران‌های منطقه‌ای، همسوسازی کشورهای منطقه در اتخاذ مواضع مشترک نسبت به مسائل مورد علاقه صورت می‌گیرد. قطعاً چنین فرایندی منجر به کاهش اختیارات و قدرت دولت‌ها و تقویت نهادهای فراملی می‌گردد (Fawcett, 1996: 20-25). با توجه به اینکه گرایش به ترتیبات منطقه‌ای، یک پدیده عالمگیر است، قطعاً قاره بزرگ آسیا از این روند مستثنی نبوده و نیست و آسیایی‌ها در حال حاضر در پنج شکل بزرگ منطقه‌ای شامل سارک،^۱ اکو، سازمان همکاری شانگهای، آسه‌آن و شورای همکاری خلیج فارس به همگرایی منطقه‌ای مبادرت کرده‌اند. سازمان همکاری شانگهای و شورای همکاری خلیج فارس بیشتر با انگیزه‌های سیاسی ایجاد گردیدند و در حال حاضر نیز بیشتر اهداف سیاسی و امنیتی را دنبال می‌کنند؛ هر چند که اخیراً هر دو سازمان مزبور به همکاری‌های اقتصادی و اجتماعی نیز روی آورده اند.

اعتقاد بر این است که آسه‌آن^۲ نمونه بارز و موفق همکاری منطقه‌ای در آسیا میباشد که با انگیزه‌های سیاسی شروع و به درجات بالای همکاری اقتصادی رسیده است (Blomqvist, 1993: 52-67). اتحادیه آسه‌آن در ۸ اوت ۱۹۶۷ با نام «اتحادیه ملل آسیای جنوب شرقی» با سابقه سازمان «آسا» که در سال ۱۹۶۱ تشکیل شده بود، با عضویت مالزی، اندونزی، سنگاپور، تایلند و فیلیپین تأسیس شد. این دو سازمان در واقع با حمایت ایالات متحده آمریکا در دو منطقه آسیای جنوب غربی و آسیای جنوب شرقی برای مقابله با نفوذ کمونیسم تشکیل شد و گسترش همکاری‌های اقتصادی پیگیری می‌شد. در دهه ۱۹۹۰ کشورهای ویتنام، لائوس، میانمار و کامبوج به اتحادیه آسه‌آن اضافه شدند (Mansfield & Milner: 1999: 589-95).

1. South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC)

2. Association of Southeast Asian Nations

ده کشور عضو آسه‌آن در مجموع حدود ۵۶۰ میلیون نفر جمعیت (۲۰۰۶)، ۴/۵ میلیون کیلومتر مربع وسعت و ۱۱۰۰ میلیارد دلار تولید ناخالص داخلی (۲۰۰۶) و ۱۴۰۰ میلیارد دلار مبادلات تجاری دارند (وبسایت آسه‌آن: سند ۷۰۶۹).^۱ این وضعیت نه تنها این اتحادیه را به یک موقعیت سیاسی-اقتصادی برتر در منطقه جنوب شرق آسیا تبدیل کرده است، بلکه زمینه گسترش هرچه بیشتر آن را نیز فراهم آورده است. در اجلاس سران ۱۹۹۹ آسه‌آن، تصمیم گرفته شد که از این پس سران سه کشور چین، کره جنوبی و ژاپن همیشه در نشست سران آسه‌آن شرکت نمایند. البته قبل از آن نیز رهبران این سه کشور در سال ۱۹۹۷ در اجلاس سران آسه‌آن شرکت کرده بودند. بسیار روشن است که همکاری این اتحادیه با کشورهای ثروتمند و بانفوذ آسیا مثل چین، ژاپن و کره جنوبی می‌تواند به رونق بیش از پیش این اتحادیه کمک کند (وبسایت آسه‌آن: سند ۱۶۵۸۰). آسه‌آن در نشست دهم سران آسه‌آن (نوامبر ۲۰۰۴) برای هماهنگی با سایر قدرت‌های بزرگ ذی‌نفع در منطقه تصمیم گرفت که هر ساله یک اجلاس سران با شرکت رهبران شش کشور چین، ژاپن، هند، کره جنوبی، استرالیا و ژلاندنو تحت‌عنوان «اجلاس سران آسیای شرقی» تشکیل دهد. تاکنون سه اجلاس از این نوع در دسامبر ۲۰۰۵، ژانویه ۲۰۰۷ و نوامبر ۲۰۰۷ برگزار گردید و تصمیماتی در خصوص همکاری‌های مشترک در خصوص تجارت و انرژی اتخاذ شد. روسیه نیز در اجلاس ۲۰۰۵ شرکت کرد و تقاضای عضویت دایم در «اجلاس سران آسیای شرقی» را کرد. همچنین چند کشور و سازمان بین‌المللی دیگر نیز تقاضای عضویت ناظر و دائمی در این اجلاس کردند (Wikipedia, 2009: The East Asia Summit).

باتوجه به تحولات مثبتی که آسه‌آن از آغاز ایجاد تا کنون به خود دیده است، این مقاله در صدد است سؤالات اصلی زیر را مورد کاوش قرار دهد:

۱. تحولات تاریخی و جغرافیایی آسه‌آن از آغاز ایجاد تا کنون چه سمت و سوی داشته است؟
۲. این اتحادیه تاکنون چه کارنامه‌ای داشته و برآیند روند همگرایی در این منطقه چیست؟

۱. در سایت هزینه‌های هر یک از اسناد، گزارش‌ها و مقالات به صورت شماره جداگانه در قسمت آدرس مشخص شده است که در اینجا به آن شماره‌ها به‌عنوان مأخذ اشاره شده است.

۳. نقشه راه این اتحادیه تا ۲۰۲۰ چیست؟

برای پاسخ به سؤالات فوق از چارچوب نظری مطروحه زیر استفاده می‌گردد. روش بررسی سؤالات پژوهش به دو صورت کمی و کیفی است، اما تحلیل کیفی بر تحلیل کمی سنگینی می‌کند. مباحث پژوهش حاضر در سه قسمت شامل چارچوب نظری، عملکرد ۴۲ ساله آسه‌آن و نقشه راه تا سال ۲۰۲۰ به‌علاوه یک مقدمه و نتیجه‌گیری نهایی تنظیم گردیده است.

چارچوب نظری

همگرایی را می‌توان به‌صورت یک هدف یا روند در نظر گرفت. ولی در دنیای واقع، همگرایی یک روند یا طیف است که حد پایین آن به مفهوم ادغام اقتصادی و حد بالای آن به مفهوم اتحاد سیاسی و در پیش گرفتن سیاست خارجی و امنیتی مشترک است. همگرایی اقتصادی به معنی تعمیق وابستگی متقابل در یک منطقه از طریق شاخص‌هایی چون تجارت درون‌منطقه‌ای و هماهنگ‌سازی رویه‌ها، استانداردها، مقررات بازرگانی و هماهنگی در سیاست خارجی است (Dennis, 2003).

منطقه‌گرایی در فرایند توسعه اقتصادی کشورها نقش مهمی ایفا می‌کند. مکاتب توسعه، خصوصاً اقتصاددانان کینزی معتقدند که تجارت، موتور توسعه در جوامع امروزی است. تجارت بین‌الملل امکان بهره‌گیری از توانمندی‌های اقتصادی بالقوه را، باتوجه به مزیت‌های نسبی موجود و قابل خلق، به وجود می‌آورد و علائم روشنی را برای سرمایه‌گذاری در پروژه‌های اقتصادی سودآور و قابل رقابت در عرصه جهانی پدیدار می‌سازد. اقتصاد منطقه‌ای به‌عنوان گامی در جهت اقتصاد جهانی می‌تواند با حذف موانع گمرکی در منطقه، دسترسی شرکت‌ها به بازارهای وسیع‌تر را عملی کند، موانع را از سر راه انتقال سرمایه و تکنولوژی در محدوده منطقه بردارد و در مجموع افق‌های گسترده‌تری را بگشاید (فتحی، ۱۳۸۱: ۱۶۰-۱۴۵).

اقتصاددانی بنام «ژاکوب واینر» با طرح «ابداع تجاری»^۱ و «انحراف تجاری»^۲ به بررسی آثار رفاهی منطقه‌گرایی اقتصادی می‌پردازد. ابداع تجاری زمانی رخ می‌دهد

که تولید با هزینه پایین‌تر وارداتی از کشور عضو اتحادیه منطقه‌ای جانشین تولید داخلی که از هزینه بالاتری برخوردار است، شود. «واینر» در تحلیل تأثیرات تولیدی اتحادیه اضافه می‌نماید که اگر اتحادیه موجب انتقال تولید از منابع پرهزینه به منابع کم‌هزینه گردد، این امر موجب پیدایی «ابداع تجاری» و حرکت به طرف تجارت آزاد می‌گردد. بالعکس، اگر فعالیت اتحادیه به انتقال تولید از منابع کم‌هزینه به منابع پرهزینه منجر شود، «انحراف تجاری» پدیدار شده و از تجارت آزاد فاصله گرفته می‌شود. یعنی، چنانچه کشور عضو اتحادیه، کالاهای با هزینه تولیدی کمتر را از کشورهای خارج از اتحادیه تهیه ننماید و از کشورهای عضو اتحادیه که محصولات مزبور را با هزینه تولیدی بیشتری تولید می‌نمایند، به دلیل ترتیبات ترجیحی منعقد شده میان کشورهای عضو اتحادیه، استفاده کند، انحراف تجاری به‌وجود می‌آید. با عنایت به وقوع ابداع و یا انحراف تجاری، منابع مورد استفاده تحت‌تأثیر قرار گرفته و تأثیر کلی (یعنی جمع جبری انحراف تجاری و ابداع تجاری) می‌تواند موجب افزایش و یا کاهش کارایی تولیدی گردد (رحیمی بروجردی، ۱۳۸۵: ۲۴-۲۲). بنابراین اگر فعالیت اتحادیه منجر به ایجاد انحراف تجاری و ابداع تجاری شود، رفاه کشورهای عضو اتحادیه ممکن است بسته به قدرت نسبی دو نیروی متضاد مزبور، افزایش و یا کاهش یابد (همان).

کروگمان از «تئوری نسبت تجارت منطقه‌ای» در همگرایی دفاع می‌کند و معتقد است هر چه سهم تجارت درون منطقه‌ای بیشتر باشد فرایند همگرایی سریع‌تر پیش می‌رود. اساساً افزایش تجارت درون منطقه‌ای فایده‌مند بودن همگرایی را برای اعضا اثبات خواهد کرد (Krugman, 1991). البته، این نظریه با نظریه واینر ارتباط نزدیکی دارد. ماتلی به اهمیت نقش رهبری در همگرایی می‌پردازد و معتقد است هرچه یک یا چند قدرت بزرگ منطقه‌ای به هدایت همگرایی در یک منطقه بپردازند و هزینه‌های کوتاه‌مدت آن را متقبل شوند همگرایی سریع‌تر پیش می‌رود. از نظر وی، یک سازمان بین‌المللی فعال باید دارای مشخصه سلسله‌مراتبی و مرکز فرماندهی باشد؛ در غیر این صورت فرایند تصمیم‌گیری و اجرای تصمیمات به کندی پیش خواهد رفت. اگر همه اعضای یک سازمان خود را یکسان تلقی کنند و کشوری نقش لوکوموتیو آن سازمان را ایفا نکند، بالندگی آن سازمان چشمگیر نخواهد بود. البته نیازی نیست که ایفای نقش رهبری آشکار و برجسته باشد، زیرا موجب رویگردانی سایر دولت‌ها که در تئوری خود را برابر می‌دانند خواهد شد (Mattli, 1999: 5-10).

از جهت سیاسی نیز، منطقه‌گرایی منجر به اصلاحات ساختاری سیاسی، امنیت سیاسی و افزایش قدرت چانه زنی کشورهای عضو یک بلوک منطقه‌ای در سیاست بین‌الملل می‌گردد. اساساً یکی از شرایط عضویت در اتحادیه‌های منطقه‌ای پذیرش اصلاحات ساختاری اعم از سیاسی و اقتصادی در میان اعضای متقاضی عضویت است. این موضوع به وضوح در اتحادیه اروپا و اخیراً در آسه‌آن مشاهده می‌شود. امروزه تعدادی از سازمان‌های منطقه‌ای شرط عضویت را اصلاح ساختارهای سیاسی داخلی به سوی دموکراسی تعیین کرده‌اند که این قضیه در مورد ناتو و اتحادیه اروپا به وضوح دیده می‌شود. از این‌رو، منطقه‌گرایی ممکن است بر ساختارهای سیاسی کشورهای عضو نیز تأثیر بگذارد. اگر همگرایی منطقه‌ای به مثابه روند تلقی شود این پدیده به شش شکل زیر تکامل می‌یابد:

۱. منطقه تعرفه ترجیحی، ۲. منطقه آزاد تجاری، ۳. اتحادیه گمرکی، ۴. بازار مشترک، ۵. اتحادیه اقتصادی و ۶. اتحادیه سیاسی. شکل زیر مشخصات هر یک از انواع همگرایی فوق را نشان می‌دهد:

انواع همگرایی	منطقه تعرفه ترجیحی	منطقه آزاد تجاری	اتحادیه گمرکی	بازار مشترک	اتحادیه اقتصادی	اتحادیه سیاسی
سیاست‌ها						
کاهش تعرفه‌های تجاری متقابل	✓					
حذف تعرفه‌ها و سهمیه‌ها		✓	✓	✓	✓	✓
اتخاذ سیاست تعرفه‌های مشترک نسبت به طرف‌های تجاری خارجی			✓	✓	✓	✓
تحرك عوامل تولید				✓	✓	✓

✓	✓					هماهنگ‌سازی سیاست‌های اقتصادی
✓						وحدت کامل سیاست‌های اقتصادی و اتخاذ مواضع مشترک امنیتی و سیاست خارجی

همان‌طور که در جدول فوق پیداست در مرحله اول، اعضای یک بلوک اقتصادی تعرفه کالاهای منتخب را به میزان خاصی کاهش می‌دهند؛ در این مرحله موانع غیرتعرفه‌ای و سهمیه‌ها دست‌نخورده باقی می‌مانند.

در مرحله منطقه آزاد تجاری، اعضای یک بلوک تجاری کلیه محدودیت‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای را در روابط تجاری متقابل حذف می‌کنند، ولی میزان تعرفه‌ها نسبت به کشورهای ثالث، اختیاری است.

در مرحله اتحادیه گمرکی، اعضای یک بلوک غیر از سیاست‌های تجاری منطقه آزاد، سیاست تعرفه‌ای واحدی نسبت به کشورهای ثالث اتخاذ می‌نمایند. در مرحله بازار مشترک، نیروی کار و سرمایه به راحتی جابه‌جا می‌شود و هماهنگی میان برخی ترتیبات نهادی و قوانین تجاری و مالیاتی برقرار می‌شود. در مرحله اتحادیه اقتصادی، اعضای یک بلوک غیر از موارد فوق، به یکسان‌سازی سیاست‌های پولی، مالی و تجاری میان اعضا مبادرت کرده و بعضاً به ایجاد پول واحد اقدام می‌نمایند.

در مرحله اتحادیه سیاسی، اعضای یک بلوک غیر از عرصه‌های اقتصادی، در حوزه‌های سیاسی و امنیتی نیز به اتخاذ مواضع مشترک اقدام می‌نمایند. البته همکاری‌های سیاسی در هریک از مراحل همگرایی کم‌وبیش وجود دارد، ولی در مرحله ششم جلوه بیشتری دارد (رحیمی بروجردی، ۱۳۸۵: ۲۴-۲۲).

عملکرد ۴۲ ساله آسه‌آن در سه دوره زمانی

۱. دوره بی‌تحرکی و فعالیت‌های غالباً سیاسی (۱۹۷۶-۱۹۶۷)

انگیزه تشکیل آسه‌آن، ایجاد فضای باثبات منطقه‌ای، ترس از کمونیسم، کاهش اعتماد یا سوء ظن به قدرت‌های فرا منطقه‌ای، پیشبرد توسعه اقتصادی، کنترل جاه‌طلبی‌های اندونزی و غیره بود. اعتقاد به این است، که آسه‌آن برخلاف اتحادیه اروپا در راستای اهداف ناسیونالیستی اعضا قرار داشت؛ به این معنی که آنها در آغاز فرایند ملت‌سازی قرار داشتند و ایجاد یک شکل منطقه‌ای را در این راستا ارزیابی می‌کردند. در حالی که هدف از وحدت اروپا، دوری از آموزه‌های ناسیونالیستی بود (Khomani, 1992: ASEAN Website). به طوری که از اعلامیه بانکوک به عنوان سند مؤسس آسه‌آن برمی‌آید، اهداف اولیه تشکیل این نهاد عبارت بودند از: تسریع رشد اقتصادی و پیشرفت اجتماعی و توسعه فرهنگی، پیشبرد صلح و ثبات منطقه از طریق احترام متقابل به عدالت و حاکمیت قانون، توسعه همکاری‌های مشترک و کمک‌های متقابل در زمینه‌های، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (Rajaratnam: ASEAN Website: 1992). اما در بین عوامل ذکر شده در این اعلامیه می‌توان مهمترین عامل شکل‌گیری اتحادیه را در جو سیاسی حاکم در منطقه و تشنجات موجود بین کشورهای همسایه و به خصوص وجود نظام کمونیستی در کشورهای منطقه از جمله چین، ویتنام و کامبوج جستجو کرد. در حقیقت می‌توان گفت که کشورهای بین‌انگزار آسه‌آن، به منظور مقابله با توسعه سیاسی - اجتماعی کمونیسم چین و شوروی سابق، اتحادیه‌ای را به وجود آوردند. موقعیت جغرافیایی و مجمع‌الجزایری بودن این کشورها نیز از دیگر عواملی بود که نیاز به حفظ امنیت در این کشورها را بیش از پیش تقویت کرده و زمینه اتحاد بین آنها را فراهم ساخت. از آنجا که کشورهای عضو اتحادیه به استثنای تایلند، همگی برهه‌ای از تاریخ خود را به صورت مستعمره قدرت‌های غربی سپری کرده‌اند،^۱ این موضوع باعث گردید تا پس از استقلال احساس خلأ نموده و عملاً نیاز به حمایت یک قدرت خارجی را احساس نمایند. به خصوص وجود قدرت‌هایی همچون چین و ژاپن در منطقه که از گذشته سعی در استیلا بر این کشورها را داشتند، این احساس را در

۱. اندونزی در سال ۱۹۴۵، فیلیپین در سال ۱۹۴۶، مالزی در سال ۱۹۵۷، سنگاپور در سال ۱۹۵۹ و برونئی در سال ۱۹۸۴ به استقلال دست یافتند.

کشورهای مذکور افزایش می‌داد. لذا تشکیل یک اتحادیه به خصوص با حضور کشوری مانند تایلند که هیچ‌گاه مستعمره نبوده و یکی از قدرت‌های نظامی منطقه محسوب می‌گردید، عاملی بود که می‌توانست نیاز حمایتی این کشورها را برطرف سازد. در حقیقت، تایلند در ابتدای تشکیل این اتحادیه نقش برادر بزرگتر را برای کشورهای مذکور داشت. با توجه به مسائل فوق‌الذکر و برهه‌ای که اتحادیه آسه‌آن شکل گرفته، می‌توان گفت که مهمترین عامل در ایجاد این اتحادیه مسائل سیاسی بوده است (مرزوقی، ۱۳۷۶: ۲۶۶-۲۶۳).

دهه اول حیات آسه‌آن صرف تعریف متدلوژی همکاری شد. مقامات آسه‌آن در دهه اول با ایجاد جو اعتماد متقابل و اثبات حسن نیت و ترویج عادت همکاری بین اعضا به بسترسازی نهادی برای همکاری در آسه‌آن کمک کردند. آنها پی برده بودند که توسعه ملی و منطقه‌ای با مواضع سیاسی جزم‌گونه، ایدئولوژیک و رقابت سیاسی امکان‌پذیر نیست؛ در نتیجه سنت انعطاف‌پذیری سیاسی را در سطوح ملی و منطقه‌ای ترویج دادند. تشکیل این اتحادیه، نقش مهمی در تأمین امنیت و ثبات سیاسی منطقه ایفا نمود و از بُعد سیاسی اهداف کشورهای مؤسس را برآورده کرد و در واقع پس از آماده‌شدن بستر سیاسی مناسب بود که اعضا به مرور وارد فعالیت‌های اقتصادی شده و موافقت‌نامه‌های صنعتی و اقتصادی را ایجاد نمودند. بنابراین می‌توان گفت که مهمترین اقدام این اتحادیه ایجاد بستر سیاسی و ثبات لازم برای انجام فعالیت‌های اقتصادی در کشورهای عضو بود. از آنجا که وجود ثبات و امنیت یکی از پیش‌شرط‌های لازم برای سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی است، در همین راستاست که می‌بینیم علی‌رغم تشکیل اتحادیه آسه‌آن در سال ۱۹۶۷ این اتحادیه تا سال ۱۹۷۵ فعالیت خاص و مهم اقتصادی از خود نشان نداد و بیشتر معطوف به بسترسازی سیاسی بود.

۲. دوره تحرک و جهت‌گیری‌های سیاسی و اقتصادی (۱۹۹۲-۱۹۷۵)

خروج نیروهای آمریکایی از ویتنام و غالب بودن دکترین نیکسون بر سیاست خارجی آمریکا در این برهه، باعث شد که مناطق تحت نفوذ غرب ابتکارآتی را برای تقویت سیاسی، اقتصادی و امنیتی خود در پیش گیرند. بر این اساس، به منظور مقابله با پیشروی کمونیست‌ها در هند و چین و جنوب شرقی آسیا، اتحادیه آسه‌آن نیز فعال

گردید و به عنوان نخستین گام، اجلاس سران کشورهای عضو در ۲۴ فوریه ۱۹۷۶ در بالی اندونزی برگزار گردید که در این اجلاس «پیمان مودت و همکاری در جنوب شرقی آسیا»^۱ و «اعلامیه توافق در آسه آن»^۲ به تصویب رسید (Khoman, 1992).

در این پیمان و اعلامیه نیز مجدداً رد پای اهداف سیاسی به چشم می‌خورد و هنوز اهداف سیاسی پر رنگتر از اهداف اقتصادی بودند به طوری که هدف از پیمان مودت و همکاری آسه آن، ترویج صلح پایدار، حسن تفاهم و همکاری بین کشورهای عضو در جهت ایجاد روابط نزدیکتر بین آنها با رعایت استقلال، حق حاکمیت، برابری، تمامیت ارضی و حفظ هویت ملی تمامی کشورها، ذکر شده است (همان). اساساً مهمترین ابزارهای سیاسی و اقتصادی که رهبران آسه آن برای پیشبرد همکاری در این دوره در پیش گرفتند عبارتند از:

۱. تصویب معاهدات الزام‌آور در زمینه صلح و ثبات منطقه ای،
 ۲. ابتکار پروژه‌های صنعتی،
 ۳. ابتکار پروژه‌های هم تکمیلی صنایع،
 ۴. سرمایه‌گذاری‌های مشترک صنعتی،
 ۵. ترتیبات مربوط به کاهش تعرفه‌های تجاری و تعرفه‌های ترجیحی،
 ۶. هماهنگی‌های سیاسی و تجاری با همسایگان و شرکای تجاری و سیاسی مهم در قالب ایجاد گروه‌های دیالوگ و کمیته‌های همکاری (نونژاد، ۱۳۸۱: ۱۸۸).
- موارد ۲ تا ۴ دلیل نیاز به سرمایه و امتناع کشورهای عضو و غیر عضو از تأمین بودجه‌های مورد نیاز و همچنین بدلیل مشکلات بوروکراتیک و عدم هماهنگی‌های لازم، نتیجه چشمگیری نداشت (بروجردی، ۱۳۸۰: ۸۷). اما موافقت‌نامه منعقد در رابطه با برقراری «ترتیبات ترجیحی تجاری» در اجلاس وزرای اقتصاد کشورهای عضو آسه آن (فوریه ۱۹۷۷) را می‌توان نقطه شروع همکاری‌های تجاری کشورهای مذکور دانست. طبق این موافقتنامه، هر یک از اعضا فهرستی از کالاها را ارائه می‌کرد که می‌توانست مشمول ترجیحات تعرفه‌ای در میان اعضا قرار گیرد، اما تعیین میزان نرخ ترجیحات تعرفه‌ای برای هر کالا می‌بایست به صورت جداگانه مورد مذاکره اعضا قرار می‌گرفت. اعضا همچنین توافق کردند که یک رشته از اقلام را تحت عنوان «کالاهای

1. Treaty of Amity and Cooperation Asia

2. Declaration of ASEAN Concord

حساس» مانند کالاهای کشاورزی فرآوری نشده و خدمات را از طرح در مذاکرات مستثنی نمایند. همچنین، این موافقت‌نامه شامل موانع تجاری غیرتعرفه‌ای نمیشد (سازمند، ۱۳۸۶: ۱۰-۱). اوضاع به‌گونه‌ای شد که بسیاری از اقلام مشمول کالاهای حساس قرار گرفتند و عملاً مذاکرات به جایی نرسید. برای رفع این مشکل، کشورهای آسه‌آن در اوایل ۱۹۸۷، طرح چانه زنی بر سر کالاها به صورت گروهی (نه‌موردی) را مطرح کردند؛ با این حال، به علت آنکه این کشورها بیش از آنکه به موضوعات اقتصادی بیندیشند در فکر حفظ وحدت سیاسی - امنیتی منطقه بودند لذا سیستم «ترتیب‌های ترجیحی تجاری» تا سال ۱۹۸۷ تنها ۵ درصد از تجارت بین اعضا را دربر می‌گرفت (مرزوقی، ۱۳۷۶: ۲۶۶). هرچند حجم تجارت درون منطقه‌ای در آسه‌آن از ۲/۵ میلیارد دلار ۱۹۷۰ به ۳۵/۱ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۳ رسید، ولی این رقم تنها حدود ۵ درصد حجم تجارت درون منطقه‌ای را در این دوره پوشش می‌داد (سازمند، ۱۳۸۶: ۱۰-۱). البته درصد زیادی از این حجم به رابطه دوجانبه اعضا با سنگاپور مربوط می‌شد. از این رو سیستم «ترتیب‌های ترجیحی تجاری» در پیشبرد همگرایی اقتصادی منطقه و ابداع اقتصادی (مورد نظر واینر) موفقیت چشمگیری نداشت (Guangsheng, 2006: 62-76).

در دهه ۱۹۸۰ هرچند منطقه‌گرایی از جهت افزایش مبادلات درون منطقه‌ای نتایج چشمگیر نداشت، ولی آسه‌آن با الگوبرداری از مدل توسعه اقتصادی ژاپن مبتنی بر اقتصاد برون‌نگر و جهت‌گیری به سمت افزایش صادرات، جذب سرمایه‌های خارجی و اصلاحات زیربنایی اجتماعی در کنار اراده مصمم و مشترک نخبگان کشورهای عضو برای ایجاد ثبات داخلی و توسعه اقتصادی و برخورداری از سطح مناسب رشد جمعیت و همچنین منابع مادی و انسانی ارزان و در عین حال فراوان در کنار قابلیت تحسین‌برانگیز نظم‌پذیری در کار و بهره‌وری بالا، توانست به موفقیت‌های بسیار در بسترسازی برای منطقه‌گرایی برسد. البته، این اتحادیه در مواجهه با اختلافات مرزی و سیاسی با همسایگان و وجود اقلیت‌های نژادی و قومی و اعمال فشار از طرف برخی از کشورهای شمال از جمله آمریکا به تعدادی از کشورهای عضو و تحت تاثیر قرار گرفتن آن‌ها و به دنبال آن بروز دیدگاه‌های متفاوت و ناهمگون اقتصادی - سیاسی در درون اتحادیه، هر از چند گاهی یک بار، با تنش‌ها و معضلات فراوانی روبرو می‌شد (لیپیگر، ۱۳۷۵: ۱۰-۷).

۳. دوره پویایی و گرایش بیشتر به همکاری‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی (۱۹۹۲-۲۰۰۹)

بعد از پایان جنگ سرد و پیشنهاد تایلند مبنی بر ایجاد منطقه آزاد تجاری، آسه‌آن وارد مرحله جدید شد. دهه ۱۹۹۰، دهه توسعه سازمان از جهات کمی و کیفی بشمار می‌آید.

دو سوم اعضا در این دهه به آسه‌آن پیوستند، بطوریکه ویتنام در سال ۱۹۹۵، لائوس و میانمار در سال ۱۹۹۷ و کامبوج در ۱۹۹۹ به این اتحادیه ملحق شدند (وبسایت آسه آن: سند ۶۴).

در سال ۱۹۹۲ بود که «توافق‌نامه منطقه آزاد تجارت آسه آن» تحت عنوان «آفتا» با هدف ایجاد «جامعه اقتصادی آسه‌آن» (AEC) منعقد شد و طبق آن قرار است این اتحادیه در سال ۲۰۱۵، با حذف کلیه تعرفه‌های تجاری و یکسان سازی اکثر سیاست‌های اقتصادی، «جامعه اقتصادی آسه آن»^۱ را بنیان نهد (وبسایت آسه آن: سند ۱۲۰۲۱).

همچنین، امضا و تصویب توافق‌نامه «منطقه جامع سرمایه‌گذاری آسه آن» (ACIA)، روند عملگرایی اقتصادی این منطقه را تشدید می‌کند. مهمترین اصول توافق‌نامه «آفتا» به شرح زیر است:

۱. محدودیت‌های تجاری صنایع طبق جدول زمان‌بندی شده برداشته شود.
 ۲. سرمایه‌گذاری‌ها از منطقه آسه‌آن مشمول تسهیلات «برخورد ملی» گردند.
 ۳. کلیه موانع سرمایه‌گذاری برچیده شود.
 ۴. مقررات سرمایه‌گذاری تسهیل و شفاف شود (Guangsheng, 2006: 62-76).
- برای اجرای آفتا موافقت‌نامه‌های مختلفی از جمله «موافقت‌نامه تعرفه ترجیحی مؤثر مشترک برای منطقه آزاد تجاری آسه آن» (سپت) در اواخر سال ۱۹۹۲ بین کشورهای عضو منعقد شد و فهرست جامعی از کالاها از جمله کالاهای حساس مانند محصولات کشاورزی فرآوری نشده و خدمات به تدریج مشمول تقلیل و به صفررسانی تعرفه قرار گرفت (سازمند، ۱۳۸۶: ۲۰-۱). این قرارداد در سال ۲۰۰۳ مجدداً روزآمد شد. در توافقات اجرایی برای آفتا، مقرر شد که تعرفه‌های تجاری میان ۶ کشور مقدم

آسه‌آن یعنی اندونزی، مالزی، فیلیپین، سنگاپور، تایلند و برونئی دارالسلام در مورد بسیاری از کالاهای مبادلاتی از ابتدای سال ۲۰۰۳ به صفر تا ۵ درصد تقلیل یافته و تا سال ۲۰۱۰ کلاً حذف شود. چهار عضو دیگر یعنی ویتنام، کامبوج، لائوس و میانمار نیز تا سال ۲۰۱۵ فرصت خواهند داشت تا خود را به این قافله برسانند (بروجردی: ۱۳۸۶).

همچنین، در سال ۱۹۹۵ در اجلاس بانکوک، «توافق‌نامه چارچوب خدمات و تجارت» منعقد شد که طبق آن قرار است که کشورهای آسه‌آن کلیه موانع موجود در بخش خدمات و حمل و نقل شامل حمل و نقل هوایی، خدمات تجاری، ساخت و ساز، خدمات مالی، حمل و نقل دریایی، توریسم و مخابرات را حذف کنند. البته آزادسازی برخی بخش‌ها مانند حمل‌ونقل هوایی به سرعت تحقق یافته است و مذاکرات درباره سایر بخش‌ها ادامه دارد (وبسایت آسه‌آن: سند ۱۲۰۲۱).

طبق توافق‌نامه «بازار هوایی مشترک آسه‌آن» کلیه موانع خدمات برای سفرهای هوایی تا سال ۲۰۰۹ و حمل و نقل هوایی بار تا سال ۲۰۱۱ برچیده می‌شود. همچنین، در دوره سوم بود که آسه‌آن موفق به انعقاد توافق‌نامه‌های تجارت آزاد با چین، کره جنوبی و ژاپن گردید و مذاکرات با کشورهای هند، استرالیا، نیوزیلند و اتحادیه اروپا در این راستا ادامه دارد (بروجردی: ۱۳۸۶).

برآیند مجموع تحولات فوق، رشد تجارت درون‌منطقه‌ای، رشد اقتصادی کشورهای عضو، توسعه سیاسی و تحقق استقلال حقوقی اتحادیه بوده است:

۱-۳. رشد تجارت درون‌منطقه‌ای آسه‌آن: طبق آمارهای آسه‌آن، از ۱۴۰۴ میلیارد دلار کل مبادلات تجاری آسه‌آن در سال ۲۰۰۶، مجموع صادرات آسه‌آن در همان سال ۷۵۰ میلیارد دلار برآورد گردید که ۲۵/۲ درصد آن درون‌منطقه‌ای (معادل ۱۸۹ میلیارد دلار) و ۷۴/۸ درصد دیگر آن را صادرات برون‌منطقه‌ای به ارزش ۵۶۱ میلیارد دلار تشکیل می‌دهد. مجموع واردات جهانی آسه‌آن نیز در همان سال ۶۵۴ میلیارد دلار می‌باشد که تقریباً مانند صادرات اتحادیه، ۲۵/۱ درصد آن مربوط به واردات درون‌منطقه‌ای و ۷۴/۹ درصد آن مربوط به واردات برون‌منطقه‌ای می‌گردد (وبسایت آسه‌آن: سند ۱۸۱۳۷). از زمان تأسیس آسه‌آن، حجم تجارت درون‌منطقه‌ای آن بین ۱۵-۱۲ درصد بود. بنیانگذاران این سازمان برای تقویت روابط تجاری مبادرت به تدوین «ترتیبات تجاری با تعرفه ترجیحی» در سال ۱۹۷۷ کردند. ۱۰ سال بعد، این توافق در حوزه‌های مختلف گسترش یافت. در اجلاس سران این سازمان در سال ۱۹۹۲ طرح

بزرگ ایجاد «منطقه آزاد تجاری آسه. آن» تصویب شد، هدف آن حذف تدریجی موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای است. در اجلاس سران ۱۹۹۵ جدول زمانی ۱۰ ساله برای تحقق طرح مزبور پیش‌بینی شد (Jianjun, 2004:13-17).

در واقع عملاً تعرفه‌ها بین برونئی، اندونزی، مالزی، فیلیپین، سنگاپور و تایلند در مورد بسیاری از کالاها برداشته شده و یا بین ۵-۰ درصد تقلیل یافته است. حجم تجارت درون منطقه‌ای آسه‌آن از ۱۲ درصد ۱۹۶۸ به ۲۵ درصد در سال ۲۰۰۶ افزایش یافته است، با این روندی که آسه‌آن در پیش گرفته روند حذف تعرفه‌های تجاری منطقه از جدول زمانی پیش‌بینی شده جلوتر است. در واقع، آسه‌آن با سرعت تمام به سوی تحقق فاز اول همگرایی اقتصادی (اتحادیه گمرکی) پیش می‌رود (www.fta.gov).

به رغم این تحول مثبت، آسه‌آن به واسطه در پیش گرفتن استراتژی صنعتی توسعه صادرات، عملاً توجه به بازارهای برون منطقه‌ای دارد و بزرگترین شرکای تجاری آسه‌آن به ترتیب در سال ۲۰۰۶ عبارت بودند از: ژاپن، آمریکا، اتحادیه اروپا، چین، کره جنوبی، استرالیا، هند، تایوان و هنگ کنگ. بنابراین نمی‌توان تغییر اساسی در حجم تجارت درون منطقه‌ای آسه‌آن در آینده نزدیک پیش‌بینی کرد (وبسایت آسه‌آن: سند ۱۸۱۳۷). با امضای موافقت‌نامه تجاری (جولای ۲۰۰۵) و خدمات (ژانویه ۲۰۰۷) میان چین و آسه‌آن، مشعل ایجاد بزرگترین منطقه آزاد تجاری در جهان با در برگیری حدود دو میلیارد نفر جمعیت و حجم مبادلات تجاری یک هزار و ۲۰۰ میلیارد دلار، روشن شد تا در سال ۲۰۱۰ این هدف محقق شود (Tian, 2007: China Daily). تنها حجم مبادلات چین و آسه‌آن در سال ۲۰۰۷ بالغ بر ۱۹۰ میلیارد دلار برآورد گردید و در سال ۲۰۰۸ بالغ بر ۲۰۰ میلیارد دلار پیش‌بینی گردید (People's Daily Online: April 02, 2008).

۲-۳. رشد اقتصادی در آسه‌آن: آسه‌آن از جمله مناطق جهان است که نرخ متوسط رشد ۵/۵ درصدی در دهه اول هزاره سوم را تجربه کرده است (Asian Development Bank Asian Development: 16 September 2008). پیش از این نیز، حورزه آسه‌آن آهنگ رشد مستمری داشته است. هر چند نسبت دادن رشد اقتصادی این منطقه به وجود سازمان آسه‌آن بسیار سخت است، ولی بی‌تردید هماهنگی‌های سیاسی و اقتصادی که این نهاد ایجاد کرده نقش به‌سزایی در رشد این کشورها داشته است. یکی از علل اصلی رشد اقتصادی آسه‌آن، در پیش گرفتن نوع

خاصی از سیاست صنعتی شدن است. یکی از مهمترین عوامل صنعتی شدن کشورهای جنوب شرقی آسیا، رشد چشمگیر تجارت در جهان و تولیدات کارخانه ای پس از جنگ جهانی دوم (در سال‌های نخست دهه ۱۹۵۰ و اوایل دهه ۱۹۶۰) بود که با رشد بازرگانی و فعالیت‌های اقتصادی در سطح جهان همراه گردید. بالابودن رشد اقتصادی کشورها، تقاضای گسترده و روز افزونی برای مواد خام جهت تولیدات صنعتی در پی داشت که این تقاضا برای منابع سرشار کشورهای جنوب شرقی آسیا دارای اهمیت بسیار بود و فعالیت شرکت‌های چندملیتی را در منطقه به منظور بهره گیری از این منابع به دنبال داشت. بر این پایه شرکت‌های چند ملیتی نقش کارسازی در صنعتی شدن منطقه جنوب شرقی آسیا و به‌ویژه رشد تولیدات صنعتی آن داشته‌اند (Guangsheng, 2006: 62-76).

این شرکت‌ها خواهان فعالیت در بخش‌هایی بودند که از تکنولوژی بالایی برخوردار بود مانند داروسازی، صنایع الکترونیک، کالاهای صنعتی مصرفی چون وسایل نقلیه موتوری و تلویزیون، صنایع تولیدکننده فرآورده‌های خوراکی، آشامیدنی و دخانیات.

بدین ترتیب منطقه جنوب شرقی آسیا به مکان عمده‌ای برای فعالیت شرکت‌های چندملیتی تبدیل شد و در حقیقت این منطقه پر شتاب‌ترین رشد سرمایه‌گذاری خارجی را در سال‌های ۱۹۶۷-۷۸ در میان کشورهای در حال توسعه تجربه کرد به گونه‌ای که سهم کشورهای منطقه از سرمایه‌گذاری خارجی در آن دوران کمابیش دو برابر شد و از ۱۴ به ۲۴ درصد رسید (نونژاد، ۱۳۸۱: ۲۰۵).

بین سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۲ سرمایه‌گذاری مستقیم در شرق آسیا ۲۵ برابر شده است که به ترتیب چین و آسه‌آن بیشترین سهم از آن را داشته‌اند (شیان، ۱۳۸۶). تنها در سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۵ رقم ۲۸۴ میلیارد دلاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این منطقه ثبت شده است که ۳/۵ درصد کل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان محسوب می‌شود (Plummer and Cheong , 2007).

با وجود نقش تردیدناپذیر عوامل بیرونی، این عوامل به‌تنهایی نمی‌توانند بیان‌کننده رشد پرشتاب صنعتی در کشورهای جنوب شرقی آسیا باشند، به‌ویژه که این امر در اختلاف سطح صنعتی شدن کشورهای گوناگون منطقه آشکار است. یکی از مهمترین عوامل داخلی، وجود منابع سرشار طبیعی و پایین بودن سطح دستمزد نیروی کار در آن کشورها است که نقشی کارساز در سودآوری و در نتیجه جذب سرمایه‌های

خارجی داشته است. از دیگر عوامل بسیار مهم می‌توان نقش دولت در آزاد سازی تجاری را نام برد. باتوجه به تجارب اقتصادی پیش از جنگ، کشورهای جنوب شرقی آسیا دوران پس از جنگ را با توسعه صنعتی آغاز کردند. این توسعه صنعتی دو هدف عمده یعنی تجددگرایی و افزایش درآمد ملی و درآمد سرانه را دنبال می‌کرد. در روند صنعتی شدن سه گونه استراتژی وجود دارد که عبارت است از: الف) فرآوری مواد خام بومی در کشور، ب) سیاست جانشینی واردات، پ) ریاست توسعه صادرات.

هر یک از این راهبردها با درجات متفاوت و با میزان موفقیت گوناگون در کشورهای جنوب شرقی آسیا به کار گرفته شده است. سنگاپور از ابتدا و بعداً مالزی و تایلند سیاست توسعه صادرات را پیش از دیگر کشورها آغاز کردند که مهمترین علت آن کوچک بودن بازار این کشورها بود که سیاست جانشینی واردات را غیر سودآور می‌ساخت.

اندونزی در میان کشورهای آسه‌آن (غیراز برونئی) برای مدت طولانی کمترین چرخش صادراتی را داشت که این امر معلول جمعیت زیاد آن کشور است زیرا بسیاری از کالاهای تولید شده در داخل کشور مصرف می‌شود. ولی در سال‌های اخیر این کشور توجه ویژه‌ای به صادرات داشته است (مرزوقی، ۱۳۷۶: ۱۳۷).

شاخص های عمده کشورهای آسه‌آن

کشور	GNP میلیون دلار (۲۰۰۷)	مساحت (۲۰۰۷)	جمعیت هزار نفر (۲۰۰۷)	صادرات (۲۰۰۶)	واردات (۲۰۰۶)	مبادلات تجاری (۲۰۰۶)
اندونزی	۲۳۱،۷۱۷،۷	۱،۸۹۰،۷۵۴	۲۲۴،۹۰۵	۱۰۰،۷۹۸،۶	۶۱،۰۶۵،۵	۱۶۱،۸۶۴،۱
برونئی	۱۲،۳۱۷،۰	۵،۷۶۵	۳۹۶	۷،۶۱۹،۴	۱،۴۸۸،۹	۹،۱۰۸،۳
تایلند	۲۴۵،۷۰۱،۹	۵۱۳،۱۲۰	۶۵،۶۹۴	۱۲۱،۱۰۸،۸	۱۲۷،۱۰۸،۸	۲۴۸،۶۸۸،۳
سنگاپور	۱۶۱،۵۴۶،۶	۷۰۴	۴،۵۸۹	۲۷۱،۶۰۷،۹	۲۳۸،۴۸۲،۰	۵۱۰،۰۸۹،۹
فیلیپین	۱۴۶،۸۹۴،۸	۳۰۰،۰۰۰	۸۸،۸۷۵	۴۷،۴۱۰،۱	۵۱،۷۷۳،۷	۹۹،۱۸۳،۸
لائوس	۴،۱۲۸،۱	۲۳۶،۸۰۰	۵،۶۰۸	۴۰۲،۷	۵۸۷،۵	۹۹۰،۲
کامبوج	۸،۶۶۲،۳	۱۸۱،۰۳۵	۱۴،۴۷۵	۳،۵۱۴،۴	۲،۹۲۳،۰	۶،۴۳۷،۴
مالزی	۱۸۶،۹۶۰،۷	۳۳۰،۲۵۲	۲۷،۱۷۴	۱۵۷،۲۲۶،۹	۱۲۸،۳۱۶،۱	۲۸۵،۵۴۳،۰
میانمار	۱۲،۶۳۲،۷	۶۷۶،۵۷۷	۵۸،۶۰۵	۳،۵۱۴،۸	۲،۱۱۵،۵	۵،۶۳۰،۳

۷۷,۲۷۰,۵	۴۰,۲۳۶,۸	۳۷,۰۳۳,۷	۸۵,۲۰۵	۳۲۹,۳۱۵	۷۱,۲۹۲,۱	ویتنام
۱,۴۰۴,۸۰۵,۸	۵۶۴,۰۹۷,۸	۷۵۰,۷۰۸,۰	۵۷۵,۵۲۵	۴,۴۶۴,۳۲۲	۱,۲۸۱,۸۵۳,۹	جمع کل در آسه‌آن

Ref.: Basic ASEAN Indicators (<http://www.aseansec.org/stat/Table1.pdf>)

۳-۳. توسعه سیاسی و جو صلح‌آمیز منطقه‌ای: از لحاظ سیاسی در آسه‌آن تنوع نظام‌های سیاسی اعم از جمهوری و پادشاهی وجود دارد. اما علیرغم تفاوت ظاهری در نظام حکومتی شاهد مشابهت نسبی در سیستم سیاسی کشورهای عضو اتحادیه آسه‌آن می‌باشیم. در کشورهای اندونزی، سنگاپور و فیلیپین نظام دموکراسی، در مالزی نظام حکومتی پادشاهی مشروطه با نهادهای لیبرال دموکراسی، در کامبوج سیستم پادشاهی با وفاداری به نظام دموکراسی و سیستم چندحزبی و در تایلند و برونئی نظام حکومتی پادشاهی مشروطه دارای نظام پارلمانی، در جهت کاهش اختیارات پادشاه و سپردن قدرت به دست نهادهای دموکراتیک، نمایان‌گر تشابه نسبی در نظام حکومتی کشورهای آسیای جنوب شرقی می‌باشد. البته حکومت نظامیان در میانمار در اینجا قدری استثنا است و فشارهای منطقه‌ای و بین‌المللی برای انجام اصلاحات سیاسی بر این کشور رو به افزایش است (Asean profile: news.bbc.co.uk).

انسجام نسبی سیاسی در میان آسه‌آن به این سازمان اجازه داده است که تاکنون توافقنامه‌های مهم سیاسی زیر را به امضا رسانده و به اجرا در آورد:

- اعلامیه ۱۹۶۷ بانکوک به هنگام تأسیس سازمان،
- پیمان مودت و دوستی بالی در سال ۱۹۷۶،
- اعلامیه ۱۹۷۱ کوالالامپور در اعلام آسیای جنوب شرقی به عنوان منطقه صلح، آزادی و بی‌طرفی،
- اعلامیه ۱۹۹۲ مانیل در خصوص دریای جنوبی چین،
- پیمان بانکوک در سال ۱۹۹۷ مینی بر اعلام منطقه به عنوان «منطقه عاری از سلاح‌های هسته‌ای»،
- تدوین چشم‌انداز ۲۰۲۰ آسه‌آن در کوالالامپور (۱۹۹۷)،
- توافق‌نامه بالی دوم در سال ۲۰۰۳،
- امضای منشور آسه‌آن.

آسه‌آن همچنین برای حل و فصل اختلافات کشورهای منطقه توافقات حقوقی مختلفی به امضا رسانده و فرهنگ «گفتگو» تبدیل به گفتمان غالب منطقه شده است (وبسایت آسه آن: سند ۹۲).

کندی پیشرفت مردمسالاری و نقض حقوق بشر در میانمار، مهمترین چالش سیاسی در آسه‌آن می‌باشد. در این خصوص، به رغم تلاش‌های فراوان رهبران کشورهای جنوب شرقی آسیا، بحران میانمار بر موفقیت این اتحادیه در انسجام سیاسی منطقه‌ای تأثیر منفی گذاشته است. پیوستن میانمار به آسه‌آن در سال ۱۹۹۷ اعتراضات کشورهای مختلف خصوصاً کشورهای غربی را به همراه داشته و تمامی تلاش‌های این سازمان برای حل بحران این کشور نافرجام مانده است.

۳-۴. منشور آسه‌آن و تحقق استقلال حقوقی اتحادیه: یکی از مهمترین تحولات آسه‌آن در دوره سوم، امضای «منشور آسه‌آن»^۱ در اکتبر ۲۰۰۷ است، که این اتحادیه را بیشتر منسجم ساخت. آسه‌آن براساس این منشور به موجودیت سیاسی و حقوقی مستقل از اعضا نزدیک شده است. این منشور در واقع چشم اندازی از برنامه‌های درازمدت آسه‌آن است و آینده‌ای روشن را در فراروی این اتحادیه ترسیم می‌کند. منشور آسه‌آن در اکتبر ۲۰۰۷ به امضای سران این سازمان رسید و تا پایان سال ۲۰۰۸ به تصویب مجالس کشورهای عضو رسید (Fort and Webber, 2006: 59-60). براساس این منشور که در واقع سند اعطای هویت حقوقی و قانونی به آسه‌آن است کشورهای عضو موظف به رعایت و ترویج حقوق بشر و اشاعه آرمان‌های دموکراتیک می‌شوند. البته، التزام اعضا به عاری نگه داشتن منطقه از تسلیحات اتمی، فقرزدایی، حفظ محیط‌زیست و تلاش برای ایجاد بازار یک‌پارچه و نظام‌یافته‌ای برای انتقال آزاد کالا، خدمات، سرمایه و تخصص، از دیگر اصول ذکر شده در این منشور است. در ارتباط با مسئله حقوق بشر، به عبارت ساده‌تر آسه‌آن قصد دارد از این پس خود به طور مستقل این مسئله را در منطقه مدیریت کند و نقش کشورها و نهادهای فرامنطقه‌ای را در این ارتباط کم‌رنگ کند. در حوزه اقتصاد، هدف مفاد این منشور تبدیل آسه‌آن به نهادی مشابه اتحادیه اروپا است. رهبران آسه‌آن به خوبی آگاهند باتوجه به ظرفیت‌هایی که این سازمان داراست چشم‌انداز تبدیل به مجموعه‌ای شبیه اتحادیه اروپا بعید نمی‌باشد، اما

تفاوت سطح رشد اقتصادی و اجتماعی کشورهای عضو آسه‌آن مانع اصلی رشد متناسب اقتصادی این اتحادیه است. در حال حاضر، شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی سنگاپور و مالزی به مراتب از لائوس و کامبوج جلوتر و پیشرفته‌تر است. آسه‌آن امیدوار است با اجرای مفاد اقتصادی منشور نظیر فقرزدایی، ایجاد بازار یکپارچه برای انتقال آزاد کالا، خدمات، سرمایه و تخصص بتواند تاحدی فاصله اقتصادی بین کشورهای عضو را کم نماید. همچنین، از جهت ساختاری، این منشور هویت مستقلی به سازمان آسه‌آن می‌دهد و از این پس این سازمان رأساً برای آسه‌آن تصمیم‌گیری می‌نماید. به عبارت دیگر، سازمان آسه‌آن صرفاً حاصل جمع کشورهای عضو نیست، بلکه دارای هویت مستقل است. در اینجا، آسه‌آن با نظریه نهادگرایی نئو لیبرال در خصوص ماهیت نهادهای بین‌المللی همسو می‌شود (همان).

نقشه راه آسه‌آن تا سال ۲۰۲۰

شاید مهمترین دستاورد آسه‌آن در مرحله سوم حیات خود، تدوین نقشه راه آسه‌آن برای سال ۲۰۲۰ است. در سی امین سال تولد آسه‌آن (۱۹۹۷)، سران این اتحادیه سندی تحت عنوان؛ «چشم‌انداز آسه‌آن برای «۲۰۲۰» را به امضا رساندند. هر چند این سند از جهت حقوقی الزام‌آور نیست ولی نقشه راه آسه‌آن را تا سال ۲۰۲۰ نشان می‌دهد. در این سند مواردی چون هماهنگی همه‌جانبه بین کشورهای آسه‌آن، برقراری صلح، ثبات، رفاه و ایجاد جوامع با حس مسئولیت اجتماعی تأکید شده است (وبسایت آسه‌آن: سند ۱۸۱۴).

در اعلامیه توافق بالی دوم (۲۰۰۳) نیز افق آسه‌آن تا سال ۲۰۲۰ ترسیم شد. در این سند مقرر شد منطقه آسه‌آن تا سال ۲۰۲۰ تبدیل به «جامعه واحد» همانند جامعه اروپا در دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ گردد.

جامعه واحد آسه‌آن مبتنی بر سه ستون است:

۱. جامعه امنیتی آسه‌آن،
۲. جامعه اقتصادی آسه‌آن،
۳. جامعه فرهنگی - اجتماعی آسه‌آن.

۱. جامعه امنیتی آسه‌آن

هر چند دلایل وجودی این نهاد بیشتر سیاسی بود، ولی به دلیل حساسیت کشورهای منطقه نسبت به مسائل سیاسی، در اعلامیه بانکوک اهداف سیاسی به صورت غیرمستقیم مطرح شد، اما در مورد اهداف اقتصادی و اجتماعی صراحت بیشتری به کار برده شد. مثلاً تأکید گردیده اتحادیه برای رسیدن به اهداف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از طریق «مساعدی مشترک»، «همکاری فعال» و «کمک متقابل» اقدام خواهد کرد. هر چند صلح و ثبات به عنوان اهداف عالی اتحادیه مطرح شد، ولی راه رسیدن به آن به صورت مبهم بیان شد. مثلاً بر احترام به عدالت، حاکمیت قانون و رعایت اصول منشور سازمان ملل تأکید شد؛ ولی در اینکه اعضای آسه‌آن بتوانند مواضع سیاسی مشترک اتخاذ نمایند قضیه مسکوت گذاشته شد. شاید دلیل این موضوع، دوری و اجتناب از صف‌بندی‌های بین‌المللی مربوط به جنگ سرد بود. بنیان‌گذاران آسه‌آن نمی‌خواستند که این اتحادیه با پیمان‌های نظامی رایج در آن دوره اشتباه گرفته شود (وب سایت آسه‌آن: سند ۹۲).

همچنین بنیانگذاران آسه‌آن التفات داشتند که عقب ماندگی اقتصادی یکی از دلایل اصلی بی‌ثباتی و ناامنی سیاسی است؛ از این رو از طریق ایجاد اتحادیه منطقه‌ای سعی داشتند به عقب‌ماندگی خود فائق آیند. اما اینکه انگیزه‌های سیاسی در ایجاد آسه‌آن نقش مهمی داشته است، «علی‌الافاس»، وزیر خارجه اسبق اندونزی بخوبی آن را به شرح زیر بیان کرد:

«در واقع، سیاست همزاد آسه‌آن بوده است و به دلیل همگرایی دیدگاه سیاسی ۵ عضو پایه‌گذار آسه‌آن و اعتقاد مشترک نسبت به مهمترین اهداف ملی‌شان و چگونگی تحقق آن در شرایط متحول آسیای شرقی بود که آنها را وادار به تشکیل آسه‌آن کرده است» (همان).

آسه‌آن در طول حیات خود موفقیت‌های چشمگیر سیاسی بدست آورده است. در نوامبر ۱۹۷۱، وزیران خارجه آسه‌آن سندی تحت عنوان «منطقه صلح، آزادی و بی‌طرفی» به امضا رساندند و رسماً آسه‌آن را به عنوان منطقه بی‌طرف معرفی کردند که طبق آن دولت‌های بزرگ و کوچک منطقه به دور از دخالت قدرت‌های خارجی می‌بایست به توسعه ملی و منطقه‌ای خود مبادرت نمایند. در اجلاس سران بالی (۱۹۷۶) سه سند مهم امضا شد:

۱. اعلامیه توافق آسه‌آن،

۲. پیمان مودت و همکاری در آسیای شرقی،

۳. توافق‌نامه ایجاد دبیرخانه آسه‌آن (همان).

در اعلامیه توافق آسه‌آن به صراحت به همکاری سیاسی اعضا به عنوان یک هدف مهم صحبت به میان آمد. این سند اصول ثابت منطقه‌ای و برنامه عمل همکاری سیاسی را ترسیم کرد. این سند بر موارد زیر تأکید نمود:

۱. حل و فصل اختلافات منطقه به شیوه‌های مسالمت‌آمیز،

۲. تصویب ساز و کارهای همکاری سیاسی در آسه‌آن،

۳. همکاری قضایی و انعقاد معاهده استرداد مجرمین،

۴. تقویت همبستگی سیاسی از طریق هماهنگ‌سازی نظرات و مواضع و حتی‌المقدور اتخاذ اقدامات مشترک (وبسایت آسه‌آن: سند ۹۰). نظرات فوق بعداً در معاهده مودت از جهت حقوقی برای اعضا به صورت الزام‌آور در آمد.

به عنوان اقدام عملی، پیمان مودت شورایی از نمایندگان وزرا را به عنوان «مجمع حل و فصل اختلافات منطقه‌ای» پیش‌بینی کرد.

در نشست سران بانکوک (۱۹۹۵)، پیمان منطقه‌ای عاری از سلاح‌های هسته‌ای امضا شد و با تصویب دولت‌ها در سال ۱۹۹۷ الزام‌آور گردید. همچنین، جهت حسن اجرای آن، یک کمیسیون و کمیته اجرایی پیش‌بینی شد. در اجلاس ۲۰۰۰ بانکوک قواعد اجرایی و منابع مالی پیمان مزبور پیش‌بینی شد (وبسایت آسه‌آن: سند ۹۰).

آسه‌آن تلاش زیادی در حل و فصل جنگ داخلی کامبوج انجام داد. این سازمان با تدوین راهکارهای مختلفی برای حل و فصل مناقشه و تصویب آنها در سازمان ملل، بالاخره موفق شد که بر این بحران فائق آید. نهایتاً اجلاس حل و فصل مناقشه کامبوج با مدیریت اندونزی و فرانسه در اکتبر ۱۹۹۱ در پاریس، توانست بر این مناقشه چندین‌ساله غلبه کند و پیمان صلح بین طرف‌های درگیر منعقد شود. برای اینکه کامبوج جدید تبدیل به یک کشور مسئولیت‌پذیری در عرصه بین‌المللی شود و صلح در این کشور نهادینه گردد این کشور در سال ۱۹۹۹ به عضویت آسه‌آن در آمد (وبسایت آسه‌آن: سند ۹۱ و ۹۲).

به واسطه در پیش گرفتن سیاست گفتگو و اعتمادسازی، کشورهای آسه‌آن از آغاز ایجاد، درگیر منازعه نظامی نشدند. هدف از ایجاد جامعه امنیتی آسه‌آن، همزیستی مسالمت‌آمیز کشورهای آسه‌آن در روابط فیما بین و همچنین در روابط با کشورهای بیرون از آسه‌آن می‌باشد. کشورهای عضو این جامعه تعهد دارند که اختلافات خود را به شیوه‌های مسالمت‌آمیز حل و فصل نمایند و امنیت خود را در پیوند با امنیت سایر کشورهای اتحادیه تلقی نمایند.

جامعه امنیتی آسه‌آن از مؤلفه‌هایی چون توسعه سیاسی، ترویج هنجارهای مشترک، پیشگیری از منازعات، حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات، صلح سازی (پس از بروز بحران‌ها) و سازوکارهای اجرایی مربوط به هر یک از موارد فوق تشکیل شده است. جامعه امنیتی آسه‌آن مبتنی بر اصول، اهداف و توافقاتی است که آسه‌آن از تاریخ ایجاد تاکنون (۲۰۰۹) بر اساس آنها فعالیت کرده است.

برای پایدارسازی امنیت در حوزه آسه‌آن و باتوجه به وابستگی متقابل مسائل امنیتی در سطح بین‌المللی، آسه‌آن از طریق «نظام دیالوگ»،^۱ «مجمع منطقه‌ای آسه‌آن»^۲ و «آسه‌آن+۳»^۳ بر همکاری امنیتی با سایر دول می‌پردازد (وبسایت آسه‌آن: سند ۱۸۱۴) و با تصویب منشور آسه‌آن به توسعه سیاسی کشورهای منطقه کمک می‌کند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱. منظور از گروه‌های دیالوگ، کشورها یا سازمان‌هایی است که آسه‌آن با آنها برای برقراری و گسترش روابط و انعقاد توافقاتی دوجانبه باب گفتگو را باز کرده است. آسه‌آن دارای ۱۱ گروه دیالوگ می‌باشد که شرکای آن عبارتند از کشورهای آمریکا، استرالیا، نیوزیلند، کانادا، ژاپن، هند، چین، کره جنوبی، روسیه و همچنین اتحادیه اروپا و «برنامه توسعه ملل متحد. هر ساله بین آسه‌آن و شرکای دیالوگ، اجلاس‌های مختلف در سطوح متفاوت برگزار می‌شود.

۲. مجمع منطقه‌ای «آسه‌آن» مرکب از اعضای این سازمان به علاوه کانادا، اتحادیه اروپا، ایالات متحده، روسیه، چین، کره جنوبی، گینه پاپوا، هند، استرالیا، زلاندنو است که درباره همکاری‌های سیاسی و امنیتی هر از گاهی تشکیل جلسه می‌دهد.

۳. آسه‌آن + ۳ مجموعه‌ای از نشست‌های سالیانه بین ۱۰ کشور عضو آسه‌آن به اضافه سه کشور چین، ژاپن و کره جنوبی است که موضوعات امنیتی و اقتصادی را مورد بررسی و توجه قرار می‌دهد.

۲. جامعه اقتصادی آسه‌آن

بسیاری از اسناد و مصوبات و نشست‌های آسه‌آن با هدف ایجاد جامعه واحد اقتصادی در این منطقه شکل گرفته است. به عبارتی، هدف غایی همگرایی در آسه‌آن، ایجاد جامعه واحد اقتصادی در این منطقه است.

جامعه اقتصادی با هدف ایجاد یک جامعه باثبات، مرفه و رقابتی است که در آن جابجایی کالا، خدمات، سرمایه‌گذاری و سرمایه بدون هیچ مانعی صورت گیرد و نهایتاً بی‌عدالتی در رشد اقتصادی و نابرابری‌های اجتماعی-اقتصادی تا سال ۲۰۲۰ به حداقل ممکن برسد (Nesadurai, 2003:239).

جامعه اقتصادی آسه‌آن با هدف ایجاد یک بازار تولید و مصرف واحد و تبدیل تنوعات موجود در منطقه به فرصت‌های سرمایه‌گذاری، رشد و توسعه شکل خواهد گرفت.

برای رسیدن به جامعه واحد، آسه‌آن به اقدامات زیر مبادرت کرده است:

۱. تدوین ساز و کارهای اجرایی برای تحقق آفتا،
۲. همگرایی منطقه‌ای اولویت دار تا سال ۲۰۱۰ در بخش‌هایی چون تسریع سفر هوایی، محصولات کشاورزی، ماشین‌سازی، تجارت الکترونیک، صنایع الکترونیک، شیلات، بهداشت، محصولات پلاستیکی، نساجی، توریسم و محصولات خانگی.
۳. تسهیل در جابجایی تجار، نخبگان و کارگران ماهر.
۴. کارآمد سازی شیوه‌های حقوقی حل و فصل اختلافات در بخش‌های مختلف.
۵. تدوین نقشه راه آسه‌آن در همگرایی مالی و پولی.
۶. ایجاد شبکه حمل و نقل درون منطقه‌ای.
۷. نقشه راه برای همگرایی مقررات و امکانات سفرهای هوایی.
۸. پیش‌بینی سازوکارهایی برای ارتباطات مخابراتی مشترک.
۹. فعالیت‌های توریستی مشترک.
۱۰. توافقات مربوط به ذخیره مواد غذایی در سطح منطقه برای ایام سخت (وب‌سایت آسه‌آن: سند ۱۸۱۴).

۳. جامعه اجتماعی - فرهنگی آسه‌آن

هدف از ایجاد جامعه اجتماعی- فرهنگی آسه‌آن، افزایش مسئولیت اجتماعی در میان آحاد مردم، دولت و جامعه مدنی در گستره این اتحادیه و تقویت هویت مشترک منطقه‌ای است. این جامعه با هدف گسترش همکاری درون منطقه‌ای برای توسعه اجتماعی شکل می‌گیرد. منظور از توسعه اجتماعی، افزایش استانداردهای زندگی اکثریت مردم، خصوصاً اقشار آسیب‌پذیر و روستاییان است. همچنین این جامعه در نظر دارد که مشارکت مدنی تمامی آحاد و قشرهای اجتماعی مانند زنان، جوانان و بومیان را در تصمیم‌گیری‌های جمعی فراهم نماید. همچنین، توسعه آموزش همگانی در سطوح مختلف و ایجاد فرصت تحصیلی و شغلی برای تمامی اقشار اجتماعی از دیگر اهداف جامعه واحد اجتماعی و فرهنگی است. گسترش تأمین اجتماعی و افزایش بهداشت عمومی جامعه از دیگر اهداف این جامعه می‌باشد.

آسه‌آن با ایمان به اینکه توسعه منطقه‌ای بدون توجه به بهداشت عمومی، آموزش، رفاه، فقر زدایی و کاهش مشکلات اجتماعی ممکن نیست، راهکارهایی را در این راستا در پیش گرفته است.

مهمترین اقدامات آسه‌آن در این راستا عبارتند از:

۱. برنامه کاری آسه‌آن در زمینه بهزیستی، خانواده و جمعیت،
۲. برنامه کاری برای مقابله با ایدز،
۳. برنامه کاری برای حمایت از سالمندان،
۴. بهداشت کار در کل منطقه آسه‌آن،
۵. برنامه کاری آسه‌آن برای تأمین اشتغال پایدار جوانان آسه‌آن و مقابله با چالش‌های مربوط به جهانی‌شدن،
۶. شبکه دانشگاهی آسه‌آن و همکاری دانشگاهی بین ۱۷ دانشگاه منطقه،
۷. برنامه تبادل دانشجوی،
۸. برقراری هفته فرهنگ آسه‌آن،
۹. تبادلات رسانه‌ای آسه‌آن،
۱۰. همکاری‌های زیست محیطی و مقابله با آلودگی (وبسایت آسه‌آن:

هر چند اقدامات صورت گرفته با نقطه ایده‌آل فاصله دارد، ولی نشان دهنده برنامه‌ریزی همه‌جانبه آسه‌آن برای همگرایی منطقه‌ای و اثبات فایده‌مند بودن همگرایی برای تمامی اعضا است و ممکن است اعضای ثروتمند در کوتاه‌مدت هزینه‌های بیشتری متقبل شوند، ولی ایجاد جامعه واحد اجتماعی- فرهنگی در درازمدت فرایند همگرایی را در منطقه تثبیت و تسریع می‌نماید.

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی تشکیل آسه‌آن، بستر سیاسی و ثبات و آرامش لازم برای انجام فعالیت‌های اقتصادی را در کشورهای عضو فراهم نمود که در سایه ثبات و امنیت چه‌دست آمده هر یک از این کشورها به تنهایی توانسته است رشد اقتصادی بالایی را به دست آورد. بر این اساس نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و همچنین نرخ رشد صادرات تعدادی از این کشورهای طی دو دهه اخیر بالاتر از نرخ رشد جهانی و کشورهای در حال توسعه بوده است؛ روندی که مؤید نظریه واینر در کارآمدی همگرایی اقتصادی در یک منطقه است. یکی از ویژگی‌های کشورهای عضو آسه‌آن این است که صادرات این کشورها عمدتاً گرایش به کشورهای خارج از منطقه بخصوص ایالات متحده و اتحادیه اروپا دارد که این امر باعث کاهش سهم مبادلات بین اعضا از کل تجارت خارجی آنها گردیده است. حجم بالای سرمایه‌گذاری خارجی عامل مهم دیگری بوده که در کنار تجارت خارجی اعضای آسه‌آن، زمینه مناسبی را برای رشد و توسعه آن فراهم ساخته است. ثبات سیاسی و اجتماعی، وجود منابع طبیعی فراوان و نیروی کار ارزان و دقیق، تعدیلات ساختاری و آزادسازی تجاری و مدیریت اقتصادی قوی در کشورهای عضو آسه‌آن، جذابیت زیادی برای سرمایه‌گذاران خارجی در این منطقه ایجاد نموده است. آسه‌آن استراتژی آینده خود را بر اساس آفتا، منشور آسه‌آن و توافق‌نامه ایجاد جامعه آسه‌آن و سایر توافقات با نوسانات اندکی پیش می‌برد. در یک جمله می‌توان گفت که آسه‌آن بسترسازی مناسب برای همگرایی کرده است و به نظر می‌رسد آثار این تلاش در دهه دوم هزاره سوم بیشتر نمایان شود. در صورت اجرای مصوبات آسه‌آن، این اتحادیه تا سال ۲۰۲۰ بسیاری از مراحل همگرایی که در بخش نظری تبیین گردید پشت سر

خواهد گذاشت و همانند اتحادیه اروپا در عرصه جهانی ایفای نقش خواهد کرد. در واقع، نقشه راه آسه‌آن کاملاً مشخص شده است.

منابع

1. Acharya , Amitav (2001), Constructing a Security Community in Southeast Asia (London: Routledge),introduction.
2. <http://www.aseansec.org>
<http://www.aseansec.org/7069.htm>
<http://www.aseansec.org/16580.htm>
<http://www.aseansec.org/64.htm>
<http://www.aseansec.org/13103.htm>
<http://www.aseansec.org/14811.htm>
<http://www.aseansec.org/64.htm>
<http://www.aseansec.org/11856.htm>
<http://www.aseansec.org/16511.htm>
<http://www.aseansec.org/64.htm>
<http://www.aseansec.org/12021.htm>
<http://www.aseansec.org/1814.htm>
<http://www.aseansec.org/145.htm>
<http://www.aseansec.org/92.htm>
<http://www.aseansec.org/90.htm>
<http://www.aseansec.org/92.htm>
<http://www.aseansec.org/16580.htm>
<http://www.aseansec.org/12021.htm>
<http://www.aseansec.org/4929.htm>
<http://www.aseansec.org/4947.htm>
<http://www.aseansec.org/4948.htm>
<http://www.aseansec.org/4925.htm>
<http://www.aseansec.org/4924.htm>
<http://www.aseansec.org/14261.htm>
<http://www.aseansec.org/4921.htm>
<http://www.aseansec.org/4930.htm>
<http://www.aseansec.org/4953.htm>
<http://www.aseansec.org/4952.htm>
<http://www.aseansec.org/4951.htm>
<http://www.aseansec.org/4949.htm>
<http://www.aseansec.org/8558.htm>
<http://www.aseansec.org/18137.htm>
<http://www.aseansec.org/18137.htm>

- <http://www.aseansec.org/4918.htm>
<http://www.aseansec.org/7299.htm>
<http://www.aseansec.org/8558.htm>
3. Blomqvist, Hand C. (July 1993), "ASEAN as Model for Third World Regional ASEAN Economic Bulletin, Vol. 10, No.1.
 4. "China-ASEAN trade speeds up" (April 02, 2008), at People's Daily Online: <http://english.people.com.cn/90002/93687/93690/6385359.html>
 5. Dennis, David J & Aznam Yusof, Zainal (2003), "Developing Indicators of ASEAN Integration: A Preliminary Survey for a Roadmap", from: http://www.usaid.gov.au/publications/pubout.cfm?ID=3082_6586_6994_2657_9229
 6. http://www.fta.gov.sg/fta_afta.asp?hl=1
 7. Fort, Bertrand and Webber, Douglas (2006), *Regional Integration in East Asia and Europe* (New York: Routledge).
 8. Guangsheng, LU (Autumn 2006) "Assessment on Performance of ASEAN Economic Integration", *International Review*, Volume 44.
 9. Hettne, Bjorn, Inotai, Andraas and Sunkel, Osvaldo (eds.), *Comparing Regionalism: Implications for Global Development*, New York: Palgrave, 2001.
 10. Jianjun, Xu (2004) "ASEAN Free Trade Area: Development of Intrade and Allocation of Interests", *World Economy*, No.8.
 11. Khoman, Thanat (1992), "ASEAN Conception and Evolution", in : <http://www.aseansec.org/thanat.htm>
 12. Krugman, Paul (1991), "Is Bilateralism Bad?", In E. Helpman and A. Razin eds., in *International Trade and Policy* (Cambridge: MIT Press).
 13. Kupchan, Cliff (25 August 2007), "Toward a New Persian Gulf Security System: Lessons of the Asian Model", *The Iranian Journal of International Affairs*, at: <http://www.theiranianjournalofinternationalaffairs.org/>
 14. Mansfield, E and Milner, H. (1999), "The New Wave of Regionalism", *International Organisation*, Vol., 53, No. 3.
 15. Mattli, Walter (1999), *The Logic of Regional Integration: Europe and beyond* (Cambridge: Cambridge University Press).
 16. Nesarurai, Helen E (April 2003), "Attempting Developmental Regionalism Through AFTA: the Domestic Sources of Regional Governance", *the World Quarterly*, Vol.24, No.2.
 17. Qing, Wang (2005), "Southeast Asia Trade Linearization and Economic Growth", *South Pacific Studies*, No.3.
 18. Plumme, Michael G.R and Cheong, David (June 2007), "FDI Effects of ASEAN Integration", at: http://people.brandeis.edu/~crown/conferences/mcculloch/Plummer_Cheong.pdf
 19. Profile: Association of South-East Asian Nations, from: http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/country_profiles/4114415.stm

20 Rajaratnam, S. (1992), "ASEAN the Way ahead", in:

<http://www.aseansec.org/13991.htm>

21. Ramasamy, Bala (July 1995), "Trade Diversion in an ASEAN Free Trade Area", ASEAN economic Bulletin, Vol.12, No.1.

22. Tian, Le (2007-01-15), China Daily, at:

http://www.chinadaily.com.cn/china/2007-01/15/content_783185.htm

۲۳. آرچر، کلاو (۱۳۸۴)، سازمان‌های بین‌المللی، ترجمه فرزانه عبدالملکی (تهران: میزان).

۲۴. بروجردی، محمد (۱۳۸۰)، اتحادیه ملل جنوب شرق آسیا (تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه).

۲۵. رحیمی بروجردی، علیرضا (۱۳۸۵)، همگرایی اقتصادی: ترتیبات تجاری منطقه‌ای و بازارهای مشترک (تهران: سمت).

۲۶. ازمنند، بهاره (پاییز ۱۳۸۶)، «بررسی همگرایی اقتصادی در میان اعضای آسه‌آن از منظر بین حکومت‌گرایی»، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و یکم، شماره ۳.

۲۷. شیان، سو جینگ (۲۸ آذر ۱۳۸۶)، «نظریه همگرایی شرقی در بوته آزمون»، مترجم: علی محمد سابقی، روزنامه ایران، شماره ۴۱۵۴.

۲۸. فتحی، یحیی (بهار ۱۳۸۱)، «مقایسه تطبیقی تأثیرات دو رویکرد جهانی‌شدن اقتصاد و منطقه‌گرایی بر تجارت جهانی»، پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۲۱.

۲۹. کوهستانی نژاد، مسعود (۱۳۷۲)، اتحادیه کشورهای جنوب شرقی آسیا (تهران: وزارت امور اقتصاد و دارایی).

۳۰. مرزوقی، حسن (۱۳۷۶)، شناخت اقتصاد و تجارت آسه‌آن (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی).

۳۱. نونژاد، مسعود (۱۳۸۱)، «آسه‌آن در گذر زمان»، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، شماره ۲۱۰-۲۰۹.